

Krofna ekonomija za uspešan 21. vek

Article by Kate Raworth, Tine Hens

February 15, 2021

„Šta je srebrni metak?“ Ovo je pitanje koje Kejt Ravort čuje sve vreme. Kao ekonomistkinja i autorka *Krofna ekonomije*, njeno shvatanje koraka koje društvo treba preduzeti u narednih 30 godina jednostavno je koliko je i jasno. „Meci su za ubijanje. Više me zanima zlatno seme. Šta je potrebno da posadimo kako bismo dizajn naših institucija, finansijskih sistema i ekonomskog okvira učinili regenerativnim i distributivnim?“

Tajn Hens: Prema Krofna ekonomiji, kako da preusmerimo naš ekonomski sistem tako da zadovoljava potrebe ljudi u okviru mogućnosti planete? [1]

Kejt Ravort: Samo to uradimo. Eto kako. Predlažemo zakone koje je potrebno predložiti. Počinjemo da stvaramo zakonodavstvo i prakse kao da zapravo verujemo da ćemo ovo učiniti umesto da beskrajno razgovaramo o tome zašto to ne možemo. Uzmimo za primer finansijski sistem. Trebalo bi da bude u ispravnom odnosu sa jednim skupom zakona koje ne možemo promeniti: dinamikom Zemljinog sistema. Mi ne kontrolišemo klimu – možemo je promeniti, ali ne kontrolišemo tu promenu – ne kontrolišemo ni ciklus vode, ni ciklus ugljenika, ni ciklus kiseonika, niti ciklus azota. To su datosti naše planete. Moramo preoblikovati sve naše institucije tako da budu u ispravnom odnosu sa ciklusima živog sveta i da budu distributivno dizajnirane. Kako bismo promenili dizajn, potrebni su nam zakoni i propisi. Zbog toga bi Evropa mogla ovde da predvodi sa svojom moći postavljanja propisa za 28 – za sada – zemalja.

Kakvi propisi i zakoni su presudni?

Prvo da objasnim zašto su zakoni i propisi ključni. Na kraju, ekonomija je zakon. Nije to ona vrsta zakona koju su izmislili neoklasični ekonomisti da bi dokazali da je ekonomija čvrsta nauka koliko i Njutnova fizika. Zakon ponude i potražnje, zakon tržišta, zakon opadajućeg prinosa: ne postoje stvari poput ovih fiksnih zakona koji podupiru ekonomiju. To je samo neka vrsta mimikrije toga kako nauka funkcioniše. Ekonomija je dinamičan sistem koji se neprestano razvija i zato ne postoje zakoni, postoji samo dizajn. U 21. veku ovaj dizajn treba da bude regenerativni, tako da naša upotreba materijala i energije deluje u skladu sa ciklusima živog sveta i u okviru planetarnih granica. Ali takođe mora biti distributivan, tako da dinamika ponašanja tržišta ne koncentriše vrednost u rukama 1-postotne manjine – što trenutno čini – već ih efektivno distribuira među ljudima.

Određivanje cene fosilnog goriva može biti dobar alat, ali to nije dovoljno. Moramo transformisati osnove sve proizvodnje.

Pa, vraćajući se na vaše pitanje, kako ćemo stići dotle? Kroz regulisanje dizajna ekonomije. Neoklasični i neoliberalni ekonomisti su previše usredsređeni na mehanizam cena. Određivanje cene fosilnog goriva može biti dobar alat, ali to nije dovoljno. Na kraju, moramo transformisati osnove sve proizvodnje. A to ne znači pitati računovođe kompanija kako mogu da optimizuju svoj poreski položaj u odnosu na neki novi poreski ili cenovni mehanizam. Ne, to znači primoravati kreatore kompanija da pregledaju suštinu svojih procesa. Odluka, koju je Evropa donela, da se zabrani plastika za jednokratnu upotrebu od 2025. godine ili plastične kese od sledeće godine je jasan propis i to će uticati na jezgro industrije plastike i ambalaže. Igrači u industriji ne mogu samo preračunati svoje troškove, već moraju redizajnirati svoje boce i reorganizovati lanac snabdevanja. Promene koje zakon i propisi mogu doneti su, dugoročno gledano, mnogo temeljnije od onoga što može učiniti mehanizam cena. Ako želite da promenite svet, morate da promenite zakon. To mi postaje sve jasnije.

Evropska komisija objavila je svoju viziju Evrope bez emisija u 2050. Zamislimo da je ovo 2050. godina. Kako izgleda naš ekonomski sistem?

Da li je to svet u kome pobeđujemo ili gubimo?

To je vaš izbor.

Više me zanima svet u kojem pobedimo. Dakle, stigli smo u napredni 21. vek. EU će preimenovati i redizajnirati svoje odeljenje za politiku GD Rast (DG Growth) u GD Napredak (DG Thrive), a ekonomisti će se probuditi i uneti jezik systemske dinamike u svoje modele, prepoznajući da ništa nije stabilno. Smatra se da je Pakt stabilnosti i rasta veoma zastareo i preimenovan je u Pakt otpornosti i napretka.

Različita odeljenja EU bi pogledala svaku dolazeću politiku i pitala se „da li je ovo deo regenerativnog i distributivnog dizajna?“ To će biti glavni kamen temeljac: da li nas ova politika približava radu i životu u okviru ciklusa živog sveta i da li ova politika predistribuirala izvore stvaranja bogatstva tako da zapravo stvaramo ekološkije i pravednije društvo. Jer sva istraživanja za koja znamo, čak i iz Međunarodnog monetarnog fonda, potvrđuju da u izuzetno nejednakom društvu ekonomija ne napreduje. Volela bih da vidim kako Generalni direktorat za napredak svake godine izveštava o krofnu konceptu i pokazuje nam u kojoj meri evropske zemlje postavljaju politike koje nas vraćaju unutar granica klimatskih promena, smanjuju gubitak biodiverziteta, obnavljaju žive sisteme i smanjuju deprivaciju tla. Ne očekujem da ćemo biti tamo, ali očigledno smo u procesu kretanja ka ovoj tački.

Kako bi finansijska tržišta reagovala na zamenu GD Rast sa GD Napredak?

Pre svega, novac ćemo staviti u službu ekonomije i ljudi umesto obrnuto. Vlasništvo i finansije su presudni za promene i prelaz koji su nam preko potrebni. Ja to nazivam „velikim raskolom“. Često postoji taj ogroman jaz između svrhe kompanije – većina kompanija želi da čini dobro – i interesa akcionara, koje volim da zovem „trgovci akcijama“. To je raskol između regenerativnog preduzeća 21. veka i ekstraktivnog starog dizajna prošlog veka. Ako ste u vlasništvu berze, ovih penzionih fondova ili investicionih kuća koje više brinu o brzom povraćaju ulaganja nego o doprinosu društvu, jednostavno je nemoguće postati generativna kompanija koja ne samo da želi da radi ili bude dobra, već i da vrati društvu. Upoznala sam nekoga ko je radio u penzionom fondu. „Šef sam odgovornog ulaganja“, rekla mi je. „Pa, ko je šef neodgovornog ulaganja?“, pitala sam. „Ja“, rekao je čovek pored mene. Jednog dana, i nadam se pre nego kasnije, više nećemo imati tu podelu. Opet: vraćamo se dizajnu institucije. Finansije su dizajn, novac je dizajn i postoji snaga koja se drži dizajna koji sada imamo, jer to za neke znači finansijski prinos.

Zamena „rast“ sa „napredak“ nije samo stvar zamene reči, već ponovno pokretanje ekonomskog sistema, a takođe i socijalne sigurnosti. Kako ćemo platiti socijalnu pomoć i penzije bez ekonomskog rasta?

Ono što me uvek pogađa sa ovim argumentom je pretpostavka da je socijalno osiguranje novac koji se baca, pa je za plaćanje socijalnog osiguranja uvek potrebno više novca. To jednostavno nije tačno. Socijalna sigurnost je redistributivni mehanizam. Budući da je vlasništvo nad ekonomijom toliko iskrivljeno, najugroženiji u društvu gotovo da nemaju sredstava za zaradu i sigurno nemaju pristup izvorima stvaranja bogatstva, pa se prihod raspodeljuje da bi nadoknadio ovaj neuspeh sistema. Ali to nije kao da primaoci socijalnog osiguranja skladište novac ispod svojih dušeka; ponovo ga ulažu u privredu kako bi zadovoljili svoje najosnovnije potrebe poput hrane, grejanja, stanovanja i transporta. To regeneriše ekonomiju iz baznih okruga, ali mentalitet da novac koji dajemo za socijalno osiguranje je bačen novac je zapeo. To je prva stvar koju moramo promeniti.

Političari i dalje misle da im je potreban rast da bi stvorili radna mesta, ali to je zapravo prolazna dinamika.

Ali moramo kopati dublje. Zašto redistribuirati dohodak ako ekonomija može biti distributivno dizajnirana? Omogućavajući ljudima da započnu mala i srednja preduzeća, da budu zaposleni koji imaju udeo u preduzećima – kao što to ima Džon Luis u Velikoj Britaniji, iako postoji mnogo više primera preduzeća u vlasništvu zaposlenih – omogućavanjem ljudima da proizvode energiju i osnuju vlastite zadruge energije. Ovo je prilika bez presedana: distributivna energija, distributivna komunikacija, uspon otvorenog koda – distributivni dizajn koji ima potencijal da postane transformativni način proizvodnje dobara i usluga gde predistribuiramo umesto da redistribuiramo.

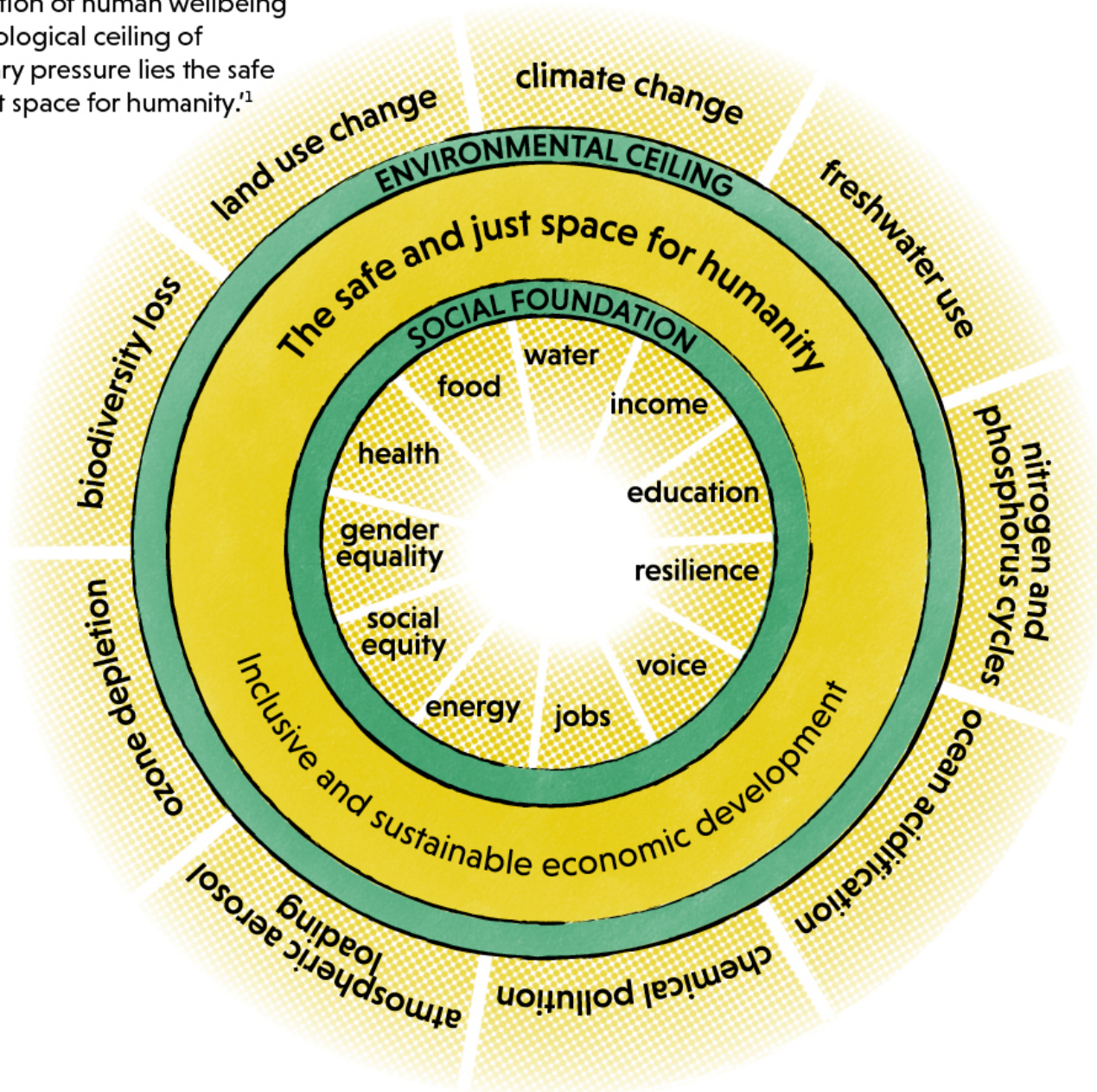
Postoji još jedan argument koji bih želela da raskrinkam. Zasnovan je na Okunovom zakonu, još jednom ekonomskom zakonu za koji se ispostavilo da je više korelacija i prolazna dinamika nego zakon. [2] U 20. veku je vrlo dugo postojala tesna veza između rastuće ekonomije i pune zaposlenosti. Političari i dalje misle da im je potreban rast da bi stvorili radna mesta, ali zapravo je to prolazna dinamika. U mnogim kompanijama sve veći iznos stvorenog novca odlazi akcionarima, dok se plate smanjuju. Ako bi Okun mogao da vidi da sada imamo rast BDP-a i ravne i sve manje zarade, rekao bi: „Pogrešio sam sa svojim zakonom, to je

dizajn.“ Zaista je postojao trenutak u kojem je povratak ekonomskog proširenja išao radnicima, ali sada imamo akcionarski kapitalizam. Mnogi političari danas su stariji od 40 godina. Imali su isto ekonomsko obrazovanje kakvo sam i ja stekla, koje je tržište stavilo u središte i rast postavilo za cilj, dugo je podmirenje starih ekonomskih razmišljanja.

Ali nije li ova ideja post-rasta ili čak odrasta veoma usredsređena na Zapad? Prilično je lako pretpostaviti da bi vaša ekonomija trebalo da prestane da raste nakon dostizanja određenog nivoa blagostanja.

Naravno. Tri godine sam živela u Zanzibaru u Tanzaniji, gde je bilo mnogo ljudi koji su živeli bez cipela, bez toaleta, bez dovoljno hrane da svakodnevno jedu. Ti ljudi zaslužuju i imaju pravo na obrazovanje i zdravstvenu zaštitu, pristup mobilnosti i osećaju da će im deca napredovati. U procesu njihovog vođenja do naprednijeg života, u potpunosti očekujem da se poveća količina robe i usluga prodatih na tržištu. Zdravo tržište povećava robu i usluge koje se prodaju, kao što bi trebalo i zajednička dobra. Treba povećati broj tehnologija koje omogućavaju domaćinstvima da napreduju, tehnologija koje omogućavaju ženama da nose manje vode i goriva. Apsolutno očekujem da će njihove ekonomije rasti i koristiti više materijalnih resursa. Upravo zato zemlje sa visokim dohotkom moraju da siđu sa pokretne trake.

'The Doughnut: a 21st-century compass. Between its social foundation of human wellbeing and ecological ceiling of planetary pressure lies the safe and just space for humanity.'¹

Ali ne želim da njihove ekonomije rastu unedogled. To jednostavno nije moguće unutar planetarnih granica. Ništa u prirodi ne raste zauvek, osim ako nije smrtna bolest. Sve zemlje sveta su negde na ovoj krivi rasta. Neki su spremni za poletanje, drugi su sleteli. Zemlje poput Zambije, Nepala ili Bangladeša očajnički žele rast da bi zadovoljile potrebe ljudi. Oni gledaju na zemlju poput Holandije ili Belgije koje žive na astronomskim prihodima, a sve što žele je da imaju više? Ovo je dokaz apsurdnosti opsesije rastom: bez obzira koliko je zemlja već bogata, kreatori politika veruju da je rešenje za svaki mogući problem ipak veći rast. To je ništa manje nego znak zavisnosti – opasne zavisnosti. Jer socijalni i ekološki uticaj sistema koji zahteva beskrajn rast, pa, raste. Degeneriše se i spušta niz sve ostale delove sistema koji omogućavaju napredovanje u našem ličnom životu.

Koja je razumna mogućnost da se dogodi promena GD Rast u GD Napredak?

Želim da budem nerazumna. Razumno je uvek racionalno. „Budi razumna, draga, ne sanjaj.“ Ali moramo sanjati! U suprotnom,

uvek će nas vratiti u kutiju. Vreme je da ustanemo i budemo nerazumni. Postoji svaka mogućnost da se to učini. Radi se o promeni načina razmišljanja i perspektiva. Naučnik za zaštitu životne sredine Donella Meadows, koja je pisala o promeni sistema, rekla je: „Promena načina razmišljanja je najmoćnija tačka poluge“. Na pojedinačnom nivou, to se može dogoditi u milisekundi. U tren oka, vaga otpada sa očiju i stvari vidimo drugačije. Menjanje čitavog društva, to je nešto drugo. Društva se pakleno bore da se odupru promenljivoj paradigmi. To je ono što danas doživljavamo.

Izveštaj Međunarodnog panela o klimatskim promenama za 2018. godinu jasno je stavio do znanja da imamo samo 12 godina da poboljšamo klimatske politike ako želimo da preokrenemo klimatski slom. Imamo li vremena za promenu sistema?

Otkako je izveštaj izašao, mnogo ljudi je ovo pomenulo sa mnom, uznemireno odgovarajući i govoreći: „Ponestaje nam vremena. Ne možemo više da težimo transformaciji sistema. Moramo prestati biti ambiciozni i raditi u sistemu kakav jeste.“ Mislim da je to opasno. To je misao koja može onesposobiti ljude strahom i očajem. Ali to je takođe taktika mnogih koji se opiru promenama, negiraju problem ili ga odlažu dok ne bude prekasno za njegovo rešavanje. Nikada nećemo stići tamo gde treba da budemo ako iznenada postanemo pragmatični i ne težimo ekonomiji, institucijama i finansijskom sistemu koji je po dizajnu regenerativan i distributivan. Ne možemo sebi priuštiti da ciljamo na manje.

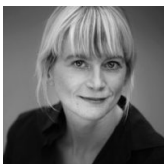
---

[1] Kate Raworth (2017). *Doughnut Economics: Seven Ways to Think Like a 21st-Century Economist*. London: Random House Business Books.

[2] Okunov zakon tvrdi da postoji obrnuta veza između stope rasta realnog BDP-a i stope nezaposlenosti. Da bi nezaposlenost pala za 1 procenat, realni BDP mora se povećati za 2 procentna poena brže od stope rasta potencijalnog BDP-a.

Kate Raworth is an economist at Oxford University's Environmental Change Institute and author of *Doughnut Economics: Seven Ways to Think like a 21st-Century Economist* (2017).

Tine Hens is a journalist on climate change for MO* and author of *Het kleine verzet* (Epo, 2015).

Published February 15, 2021

Article in Serbian

Translation available in Czech, English, French, Polish, Portuguese

Published in the *Green European Journal*

Downloaded from <https://www.greeneuropeanjournal.eu/krofna-ekonomija-za-uspesan-21-vek/>

The Green European Journal offers analysis on current affairs, political ecology and the struggle for an alternative Europe. In print and online, the journal works to create an inclusive, multilingual and independent media space. Sign up to the newsletter to receive our monthly Editor's Picks.